

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1971

BRNO 1972

hofes gegenüber der einstigen Kalkinsel „Skalka“ reinigte man stufenartig einen 3 m breiten Streifen, welcher in den senkrechten Wänden ein komplettes Profil brachte und auf der horizontalen Fläche der ersten Stufe, 360–400 cm unter der Oberfläche, 9 m² der jungpaläolithischen Kulturschicht zu durchforschen ermöglichte.

Das gesamte Profil wirkte in vertikaler Ausdehnung von 8 Metern als ein einheitlicher Sedimentationskomplex des letzten Glaziales ohne auffallenden begrabenen Böden. Die teilenden Lagen, welche 3 Hauptteile und 5 Lössdecken begrenzten, konnten erst bei einem eingehenden Studium bestimmt werden. An der Basis der jüngsten Decke lag eine Schichtenfolge, in deren komplizierten Aufbau sich am markantesten eine bis 35 cm mächtige Kulturschicht abhob. Als Fundhorizont wurde aber auch der Überrest eines rötlichen braunen Bodens an der Oberfläche des mittleren Profiltiles studiert, in welchem, näher der zweiten Kalkinsel „Hradisko“, K. Žebera bei der vorhergehenden quartär-geologischen Erforschung Artefakte des Moustériens erfasste. Hier gelang es solche jedoch nicht zu entdecken. Erst in dem Hängenden satter bis orangefarbenen Löss unmittelbar unter der scharfen Grenze, durch Erosion und Solifluktion gekennzeichnet, und dann auch auf diesem Niveau der sekundären Bewegung, verlief eine Schicht mit Mammutknochen und mit vereinzelten Streifen einer aschigen Schicht, jedoch ohne andere Funde. Nach einigen typologischen ausdrucksvollen Steingeräten, die vermutlich aus diesem Niveau in die Hauptschicht im Hängenden verlagert wurden, wäre es möglich diesen Horizont als den Überrest einer Kulturschicht des Aurignaciens zu betrachten. Auch die Entwicklung der Hauptkulturschicht mit zahlreichen Fragmenten und Pochmehl von verbrannten Mammutknochen war durch eine starke epigenetische Solifluktion gekennzeichnet. Ihre Folgeerscheinung waren hauptsächlich zungenförmige Ausläufer sowie selbständige Linsen aschiger Erden an ihrem Niveau und an der Basis. Aber auch ihr innerer Aufbau wies eine ziemlich komplizierte Struktur auf. Sie liess keine Bedenken zu, dass die Schicht durch eine langandauernde und offensichtlich auch wiederholte Besiedlung entstanden ist und dass sie die richtige Siedlungsschicht sei, welche durch ihren Inhalt das Pavlovien repräsentiert. Noch 40 cm oberhalb ihres Niveaus verliefen zwei Streifen eines roten Farbstoffes mit aschigen Bestandteilen, aber ohne Begleitfunde. Diese können mit der „oberen Schicht“ K. J. Maškas verglichen werden, wie er diese bei Grabungen im zentralen Siedlungsraum in den Jahren 1893 und 1894 in einer nur geringen Entfernung von 40–50 m nordöstlich von dem erforschten Profil erfasste.

Auch die Hauptschicht enthielt zahlreiche Mammutknochen und ausser diesen auch Knochenüberreste vom Ren, Pferd, Wolf, Vielfrass, Fuchs und Hasen. Das Fundprotokoll erfasst 173 Gegenstände, vor allem Bestandteile einer entwickelten Steinindustrie, zu denen noch 450 Abspisse, Fragmente und Splitter der Steinproduktion hinzutreten. Von Knochenwerkzeug sind löffelförmige Gegenstände durch vier Fragmente vertreten, weiter durch kleinere Bruchstücke von kleinen Spitzen, Stechern und Ahlen aus Mammutelfenbein. Sonderformen vertritt ein abgebrochenes Ende einer Mammutrippe mit durchbrochener Öffnung. Ein aussergewöhnlicher Fund ist gewiss ein anderes Bruchstück einer geglätteten Mammutrippe mit reicher Ritzverzierung. Ziergegenstände sind durch 13 Muscheln, meistens röhrenförmige Dentalien, vertreten.

Die Ergebnisse der Feststellungsgrabung waren also mehr als zufriedenstellend. Wenn auch vorläufig indirekt, brachten sie doch Belege von zwei jungpaläolithischen Kulturen in getrennten Lagen. Die weitere Grabung kann sich schon auf die Erfahrungen stützen, mit dem Ziel, den Inhalt des unteren Fundhorizontes mit Knochen sowie der anderen Fundniveaus präzise abzugrenzen. Sowohl den Aufbau, als auch den Inhalt der abgedeckten Schichtenfolge kann man als unerwartet und überraschend bezeichnen und zwar deshalb, da sich die Bergungsarbeiten auf der unmittelbar angrenzenden Fläche im Jahre 1929 im Grunde nur mit dem Erstehen der Funde von Ziegeleiarbeitern begnügten, welche hier manuell die Lössschichten abtrugen, und dass sie weiter unter dem heute unzugänglichen Friedhof derart fortsetzt, um einmal noch flächenartig erforscht werden zu können. Předmostí ist also für eine zukünftige Grabung nicht verloren. Vom Standpunkt des gegenwärtigen Schutzes der Kulturschicht, wäre es jedoch richtig, die Grabung der Lösswand weiter fortzusetzen. Das Heimatkundliche Institut bereitet im Zusammenhang mit dieser Aktion auch eine dauernde Herrichtung und Konservierung eines kleineren Profiltiles vor, damit der bekannte Fundort wenigstens in dieser Form dauernd den Fachleuten zugänglich wäre und durch eine sichtbare Siedlungsschicht als eine bedeutende prähistorische Hinterlassenschaft auch für die Öffentlichkeit erhalten bliebe.

VÝZKUM PALEOLITICKÉ STANICE V PAVLOVĚ (okr. Břeclav)

BOHUSLAV KLÍMA, AŮ ČSAV Brno
(Tab. 1–2)

Výzkumné práce na mladopaleolitickém sídlišti Pavlov I pokračovaly v roce 1971 dalším menším výkopem v jeho obvodovém jihovýchodním areálu. Prozkoumaly plochu, kterou až dosud skrývala pracovní bouda a která tvořila výběžek mezi výkopy z roku 1956, 1957 a 1970. Ale i po přesunu

dřevěné chaty se celková situace v trase zahlubující se polní cesty a zdvižených břehů úvozu při okrajích vinic pro uvolnění kulturní vrstvy nijak podstatně nezlepšila. Především zde byl velmi omezen potřebný prostor pro přesun a uložení značné kubatury zemin uvolňovaných hrubou skrývkou. Pro naprostý nedostatek pracovních sil ji bylo nutno uskutečnit mechanickými prostředky. Nasazen byl proto autobagr místního JZD, který však v nevyhovujících manévrovacích podmínkách nemohl dobře splnit požadovaný úkol. Konečnou úpravu výkopu a snížení nadložní spráše až na hladinu kulturní vrstvy v hloubce kolem 400 cm, spojenou s obtížným transportem a pak i stabilizováním nakupených zemin, bylo nutno vykonat již jenom běžným ručním náradím. Spolu s očištěním stěn trvaly tyto práce od poloviny května až do konce měsíce června. Vlastní těžbu kulturní vrstvy pak provedli účastníci tematické základny pro učitele dějepisu a studenti. V srpnu byl výkop rozšířen ještě dále směrem východním, aby v září mohly být prošetřeny zbývající části kulturní vrstvy, která byla zase v celé své kubatuře proplavena. Ve výkopu ponechané větší zvířecí kosti a profilové pilíře byly vyzvednuty až v měsíci říjnu. Pro zmíněné obtížné podmínky nemohlo být dosaženo plánovaného rozsahu výkopu ve tvaru pravidelného čtyřúhelníka a ani jeho plocha (25 m²) nemohla být rozdělena do pravidelných čtverců 2×2 m, oddělovaných vždy profilovými pilíři. Celou plochu rozčleňoval na pomocné náleзовé celky jen kontrolní profilový kříž.

Stratigraficky se kulturní vrstva na prozkoumané ploše jevila jako souvrství tří samostatných horizontů, oddělených vždy sprašovými mezivrstvami. Za hlavní sídlištní vrstvu v pravém významu toho označení bylo možno pokládat jen nejspodnější z nich. Byla nejmočnější a obsahovala také daleko nejpodstatnější část všech nálezů. Profil jižní stěnou výkopu prozrazuje, že těsně nad hladinou této vrstvy ležely ojediněle popelovité čočky nebo soliflukcí vyvlečené její jazykovité výběžky. Teprve výše probíhal náleзовý horizont většího významu. Napovídalo tomu především zahloubené ohniště, které v jeho úrovni bylo udržováno zřejmě po delší dobu. Horizont nebyl však přesto zcela souvislý a vykazoval spíše jen čočkovitý a zvlněný průběh, narušený zřetelně rovněž působením soliflukce. Nad ním pak ležely nejméně ve dvou stratigraficky odlišných polohách ještě další, již jenom zcela izolované popelovité čočky bez průvodních nálezů. Ale i sama hlavní sídlištní vrstva byla na některých místech vnitřně členěna dále na dílčí složky, které vykazovaly zpravidla také čočkovitý průběh. Na celém souvrství a na všech jeho členech zvláště byly patrné stopy druhotného pohybu a deformačí způsobených vnějšími silami a tlaky. Vyvolaly je zřejmě splachy, ale i soliflukce. Uvnitř hlavní vrstvy, která zde zasahovala do slabě vyvinutého hnědozemního půdního typu, byly pak pozorovány ještě další změny v její struktuře, které vznikly v období trvale zmrzlé půdy. Tyto jevy byly studovány i v horizontální poloze na očištěné ploše metrů 21—28. Vykazovaly tvarově velmi nepravidelné i barevně pestré obrazce, které připomínaly druhotně rozrušené polygonální půdy nebo také mramorování, vyvolávané ve zdejších podmínkách ve zvlhčeném prostředí procesem oglejení. Se zájmem si je prohlédl při své návštěvě v Pavlově akademik I. P. Gerasimov, ředitel Geografického ústavu AN SSSR.

Zmíněná pozorování doplňují jako důležitý nový přínos, dosavadní stratigrafická zjištění a lze je vysvětlit především tím, že se v místech výkopu původní povrchový reliéf terénu sklání do přílehlého údolí a že až sem dosahovala tedy patrně také zvýšená vlhkost od protékajícího vodního pramene. Proto byly uváděny vrstvy snadněji do pohybu a proto se zde rovněž zachovaly oddělené i ty horizonty, které na jiných místech spočívaly častěji bezprostředně nad sebou. Tyto poznatky ukazují výhledově i na nutnost ověřit závislost a vztahy sídliště k protékající vodě v bezprostředním jeho dosahu ještě další sondáží východním směrem.

V ploše výkopu probíhal ve směru úhlopříčném (jihozápad—severovýchod) pruh s hojnějším výskytem zvířecích kostí. Byly to hlavně fragmenty kostí mamutích (žebra, stoličky, větší část spodní čelisti, obratle, zlomky dlouhých kostí), izolované kosti vlka (spodní čelisti), koně (zuby) a pak zajímavá koncentrace pozůstatků rosomáka kolem protínajících se profilových pilířů. Byly značně úplné a patřily nejméně dvěma jedincům. Pás kostí měl podobu rozptýlené skládky, která by sem jakoby zasahovala ze sousedního výkopu roku 1970. Na ostatní ploše ležely kosti spíše jen ojediněle. Jinak nebyla pozorována žádná záměrná seskupení kostí ani zásahy do podloží a tedy okolnosti, které by nasvědčovaly úpravě prostředí nebo budování zvláštních sídlištních objektů. V tomto směru poskytl zajímavá pozorování jen svrchní horizont v nadloží hlavní vrstvy. Bylo v něm založeno již výše zmíněné ohniště nepravidelně oválného půdorysu a mísovitého tvaru, které svým zahloubením (30 cm) zasahovalo až do hlavní kulturní vrstvy. Jeho podloží a obvodová zóna vykazovaly intenzivní cihlově červené zbarvení vypálené spráše. S těmito nápadnými odstíny kontrastovala ostře sytě šedá až černá jemná popelovitá výplň ohniště. Neobsahovala žádné nálezy ani fragmenty a drůpřepálených mamutích nebo jiných zvířecích kostí a odlišovala se právě těmito znaky od výplně řady ostatních trvalých krbů či pecovitých útvarů na sídlišti. Při obvodu ohniště leželo jen několik zlomků kostí a pak pískovcové a slínovcové přisekané pevnější kamenné desky a zcela ojediněle kamenné nástroje. Tvarově ani materiálem se tyto předměty nikterak neodlišovaly od běžné industrie stanice a nebyly proto ze souboru ani vyčleněny. Nápadný byl snad jen hojnější počet úštěpů slínovců, z nichž byly formovány některé tvary hrubé industrie.

Celkem bylo z prozkoumané plochy získáno 5134 vytříděných odštěpků, úštěpů, zlomků a třísek, původních to předmětů výroby kamenné industrie, a 1270 předmětů zachycených v náleзовém protokolu. Pozornosti z nich zasluhují zvláště dva hroty z mamutoviny, krátké kostěné šídlo, obroušený kamenný terčik, stejnou technikou upravená podložka, z kamenných nástrojů pak série drobných

předmětů s plošnou retuší na ventrální ploše (typu des Vachons), řada škrabadel, rydel a nožů, a konečně kolekce plochých oblásků kulmské břidlice, opatřených otvory a zejména rytými ornamentálními vzory. Právě tyto předměty mohou být považovány za jeden z hlavních přínosů výkopu v roce 1971, protože jsou prvou takovou soupravou závěšků ze zkoumaného sídliště.

Do rámce záchraňovacích akcí, které provedli pracovníci expedice ústavu v Dolních Věstonicích v roce 1971 především na katastrech sousedních obcí, patří i sběr pěti nevýrazných úštěpů ze spodní části úvozu v dosahu stanice Pavlov II. Našly je školní děti v místech, kde podle dřívějších informací zachránil A. Michna kdysi mamutí kosti.

Vlastní výzkumné práce prolínaly i úkoly spojené s péčí o zveřejňování jejich výsledků. Proto byla na základě žádosti MNV v Dolních Věstonicích upravena a rozšířena v nových třech místnostech výstavka o archeologických výzkumech pod Pavlovskými kopci, kterou kdysi ústav připravil pro místní muzeum. Lze předpokládat, že v nových podmínkách dojde k oživení funkce místního muzea a že se tím dostane i lepší prezentace výzkumné činnosti ústavu.

Die Grabung der paläolithischen Station in Pavlov (Bez. Břeclav) setzte im Jahre 1971 mit der Erforschung der Fläche fort, welche im Randareal bisher von der Arbeitshütte überdeckt war. Die Abdeckungsarbeiten, durch den eingetieften Feldweg und die anliegenden Weinberge bedingt, waren somit durch den beschränkten Raum, auf welchem man mit grossen Erdreichkubaturen manipulieren musste, erschwert. Trotzdem gelang es 25 m² Kulturschicht zu erforschen, die 400 cm tief lag. Stratigraphisch erwies sie sich als eine Schichtenfolge mit drei selbständigen Horizonten, von denen nur der unterste als Siedlungsschicht bezeichnet werden konnte. Aus ihrem Niveau liefen stellenweise durch Solifluktion verschleppte Zungen und Linsen aus. Im Hängenden verlief ein unzusammenhängender Horizont, in welchem eine eingetiefte schüsselförmige Feuerstelle mit ziegelrot durchbrannter Basis angelegt war; in dieser lagen nur einzelne Begleitfunde, häufiger aus Schieferton geschlagen. Höher verliefen mindestens in zwei Niveaus nur noch isolierte und im Ausmasse begrenzte aschige Linsen. Aber auch die alleinige Siedlungsschicht war in Teillagen gegliedert. Die ganze Schichtenfolge sowie alle ihre Bestandteile waren durch Solifluktion betroffen, ihre untersten Teile auch von Veränderungen in der Struktur, welche zur Zeit des Dauerfrostbodens entstanden sind und in horizontalen Flächen formlich unregelmässige und farblich bunte Gebilde aufweisen. Diese waren den gestörten polygonalen Böden oder marmorierten Lagen ähnlich, die hier an feuchten Stellen durch den Vergleungsprozess hervorgerufen wurden. Die stratigraphischen Beobachtungen ergänzen die bisherigen Erfahrungen und stellen die Notwendigkeit in Aussicht, die Beziehungen der Siedlung zur Wasserquelle durch weitere Feststellungsgrabungen zu beglaubigen. In der Grabung verlief ein Streifen mit häufigem Vorkommen von Mammutknochen und einer Vielfrassknochengruppe. Zur Gesamtzahl von 5134 aussortierten Begleitabspalten der Steinerzeugung treten 1270 Gegenstände hinzu, die im Fundprotokoll erfasst sind. Ausser Steinwerkzeug verdienen zwei Spitzen aus Mammutelfenbein, geschliffene Steingegenstände und besonders dann eine Kollektion flacher Schiefergerölle Aufmerksamkeit, die mit Öffnungen zum Aufhängen und geritzten Ornamenten versehen sind.

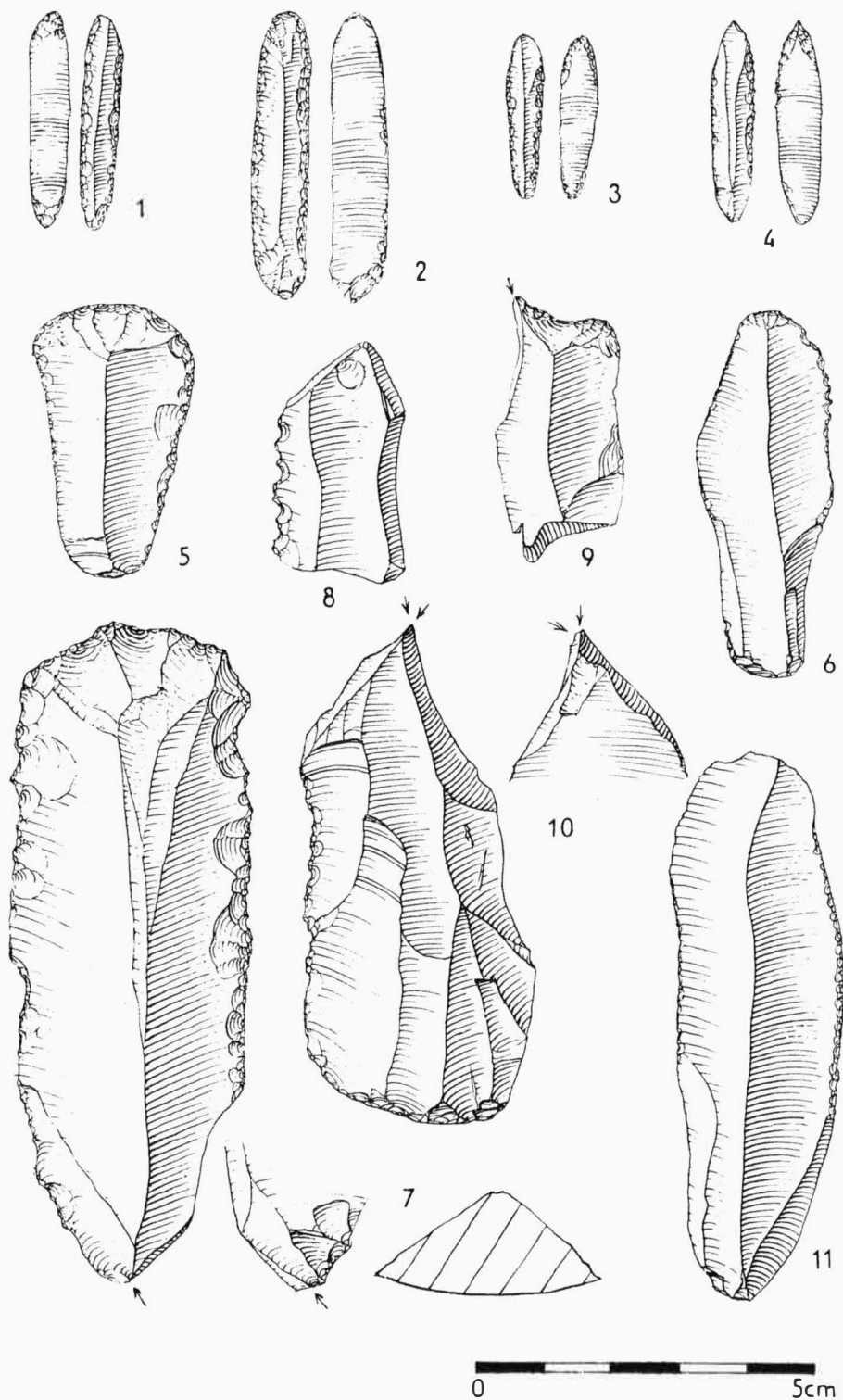
ZACHRAŇOVACÍ VÝZKUM NA PALEOLITICKÉ STANICI U DOLNÍCH VĚSTONIC (okr. Břeclav)

BOHUSLAV KLÍMA, AÚ ČSAV Brno

(Tab. 3)

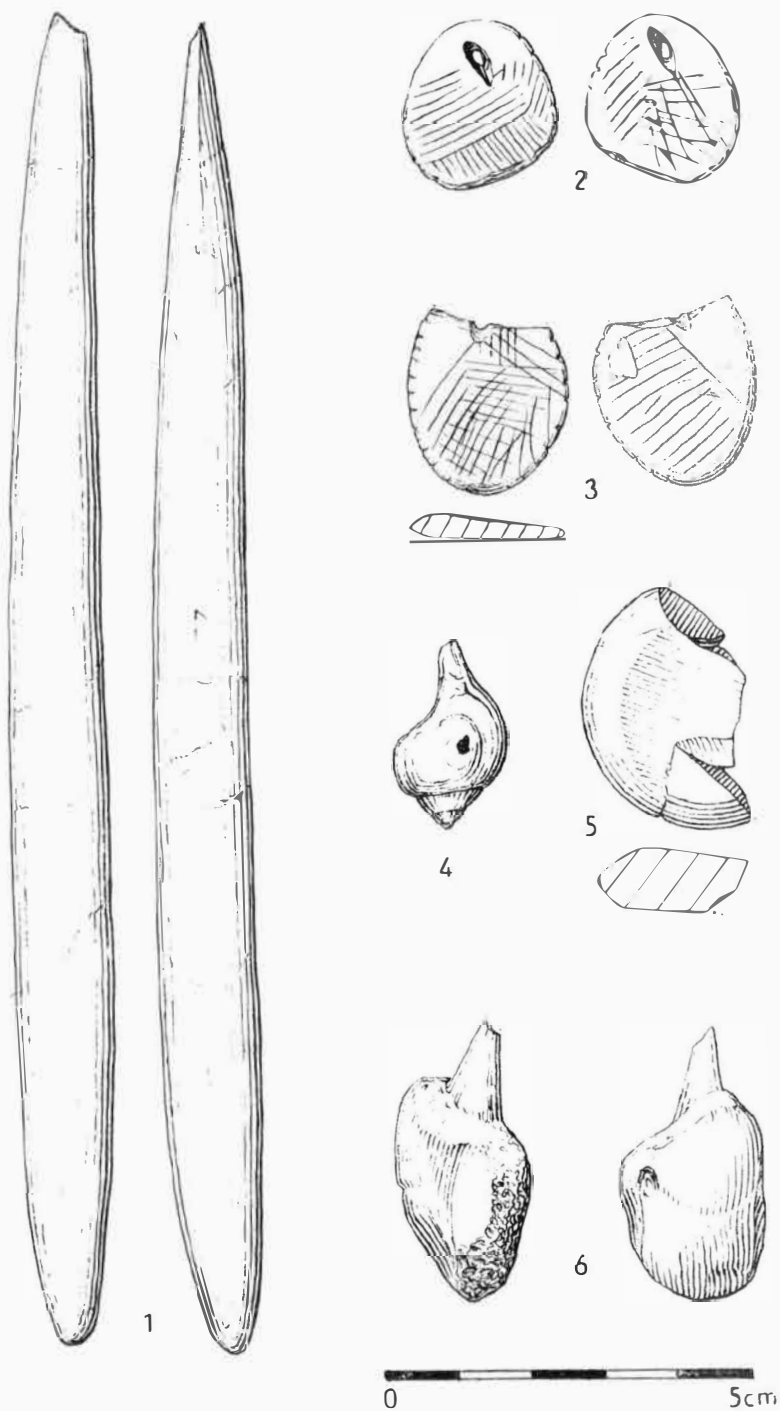
Počátkem října 1971 ohlásil M. Pavlica pracovníkům expedice ústavu nález mamutích kostí a kamenných nástrojů na zoraném poli v horní části paleolitické stanice u Dolních Věstonic. Při podrobnější prohlídce místa mohlo být jen konstatováno, že hlubší orba zachytila i popelovité součásti kulturní vrstvy, která vyžadovala okamžité záchraňovací prošetření. Narušený výchoz stanice leží pod vysokým břehem 45 m na západ od okraje výzkumu s druhou chatou z r. 1952 a tedy v areálu v němž byl ověřován sondou 1948/C předchozí pozitivní výsledek pokusného vrtu a kde o něco níže ve svahu, ale již mimo okraj sesuté kry potvrdila v r. 1952 kopaná sonda průběh nálezového horizontu ve zvodnělém prostředí v hloubce 600 cm (B. Klíma 1963).

Zachraňovací výkop postupoval na ploše 5×2 metry již při odstraňování ornice velmi obezřele a přinesl skutečně další nálezy. Těsně pod povrchovou větrací vrstvou se objevilo na podstatné části skryté plochy obvyklé podloží vápnitých jílu s hojnou vápencovou drtí. V ní se rýsovalo menší mísovité zahloubené ohniště se skupinou větších vápenců při okraji a pak podél západního okraje nápadnější zahloubení většího rozsahu. V něm nasedala popelovitá kulturní vrstva s hojnějšími kamennými nástroji a lépe zachovanými mamutími kostmi. Zejména při okraji tvořily její popelovité složky zřetelné útržky a čočky, které svým průběhem prozrazovaly druhotný pohyb. Na poměrně

Tab. 1

Pavlov (okr. Břeclav). Paleolitická stanice Pavlov I. 1-4 čepelky typu des Vachons; 5-6 škrabadla; 9-10 rydla; 7 masivní kombinace škrabadla s rydlem; 8 zoubkovaná čepel; 11 nůž -- Paläolithische Station Pavlov I. 1-4 Klängen vom Typus des Vachons; 5-6 Kratzer; 9-10 Stichel; 7 massive Kratzer-Stichel-Kombination; 8 gezahnte Klinge; 11 Messer.

Tab. 2

Paleolitická stanice Pavlov I. 1 hrot z mamutoviny; 2—3 zdobené závěšky z oblásků kulmské břidlice, 4 schránka měkkýše; 5 broušený kamenný terčik; 5 kostěné šídlo. — Paläolithische Station Pavlov I. 1 Spitze aus Mammutelfenbein; 2—3 verzierte Anhänger aus Kieselsteinen (Kulm. Schiefer); 4 Molluskengehäuse; 5 geschliffene Steinscheibe; 6 Knochennahle.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1971

Vydává: Archeologický ústav ČSAV v Brně, sady Osvobození 17/19

Odpovědný redaktor: Akademik Josef Poulík

Redaktoři: Dr. A. Medunová, dr. J. Meduna, dr. J. Říhovský

Překlady: Dr. R. Tichý, E. Tichá

Kresby: Doc. dr. B. Klíma, M. Bálek, S. Janák, A. Životská

Na titulní obálce: Nádobka z eneolitického sídliště v Brně-Lískovci

Tiskem: Grafia, n. p., Brno, provozovna 04, Gottwaldova 21

Vydáno jako rukopis — 450 kusů — neprodejné